

ORIGINAL RESEARCH PAPER

Investigating the role of the six thinking hats technique in improving the reading of sixth grade students

Elham Ramshini¹, Mohammad Javadipour², Farzaneh Tari^{*3}

¹ Master student in Curriculum, Faculty of Psychology and Educational Science, University of Tehran, Tehran, Iran.

² Associate Professor, Department of Educational Methods and Curriculum Planning, Faculty of Psychology and Educational Sciences, University of Tehran, Tehran, Iran.

³ Assistant Professor, Department of Educational Sciences, Faculty of Psychology and Educational Sciences, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran.

ABSTRACT

Keywords

Six thinking hats
Book reading
Student
Weaknesses
Strengths

¹ .Corresponding author
✉ f_tari@sbu.ac.ir

Received: 2022/11/05
Reviewed: 2024/03/17
Accepted: 2024/04/10
Published online: 2025/05/02

Background and Objectives: The purpose of this research is to investigate the role of the six thinking hats technique as a creative method in improving the reading of elementary school students and to identify its strengths and weaknesses. **Methods:** In this regard, descriptive phenomenological method were used. The statistical population of this research was the female teachers and students of the elementary school of Joghatai public schools in the academic year 2021-2022, 10 of whom were purposefully selected until they reached theoretical saturation. In order to collect data, semi-structured interview technique was used, and to analyze the research data, the seven-step Claizi method was used. **Findings:** The deep analysis of the interviews resulted in the representation of 9 categories and 53 related subcategories. Based on the findings of the research, the strengths of using the six thinking hats technique in school libraries are increasing motivation, developing critical thinking, strengthening creativity, improving interactions and positive result. Regarding the weak points, things like time limitation, implementation problems, resource limitation and structural problems were counted. **Conclusion:** the necessity of rethinking and setting up appropriate mechanisms to promote the culture of reading among students and reduce the limitations has been emphasized and some practical suggestions have been pointed out.

<https://pma.cfu.ac.ir>

DOI: [10.48310/pma.2024.12630.3709](https://doi.org/10.48310/pma.2024.12630.3709)

Citation (APA) Ramshini, E. , Javadipour, M. and Tari, F. (2025). Investigating the role of the six thinking hats technique in improving the reading of sixth grade students. *Educational and Scholastic studies*, 14 (1), 169 - 185 .

 <https://doi.org/10.48310/pma.2024.12630.3709>

بررسی نقش فن شش کلاه تفکر در بهبود کتابخوانی دانش‌آموزان پایه ششم ابتدایی

مقاله پژوهشی / مروری

الهام رامشینی^۱، محمد جوادی پور^۲، فرزانه تاری^{۳*}

۱ دانشجوی کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی درسی، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

۲ دانشیار، گروه روش‌ها و برنامه‌ریزی آموزشی و درسی، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

۳ استادیار، گروه علوم تربیتی، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران.

چکیده

پیشینه و اهداف: هدف از پژوهش حاضر، بررسی نقش فن شش کلاه تفکر به‌عنوان یک روش خلاق و نوین در بهبود کتابخوانی دانش‌آموزان ابتدایی و شناسایی نقاط قوت و ضعف پیرامون آن است. **روش‌ها:** در این راستا از رویکرد پژوهش کیفی و روش پدیدارشناسی توصیفی استفاده شد. جامعه آماری این پژوهش، معلمان و دانش‌آموزان دختر دوره ابتدایی مدارس دولتی شهرستان جغتای در سال تحصیلی ۱۴۰۰-۱۴۰۱ بودند که ۱۰ نفر از آنان به‌طور هدفمند تا رسیدن به اشباع نظری انتخاب شدند. جهت گردآوری داده از فن مصاحبه نیمه‌ساختاریافته و جهت تحلیل داده‌های پژوهش از روش هفت مرحله‌ای کلایزی استفاده شد. یافته‌های پژوهش نیز با استفاده از معیارهای اعتباریابی لینکن و گوبا (۱۹۸۵) اعتباریابی شد. **یافته‌ها:** تحلیل عمیق مصاحبه‌ها به بازنمایی ۹ مقوله و ۵۳ زیرمقوله مرتبط منتج گردید. براساس یافته‌های پژوهش، نقاط قوت استفاده از فن شش کلاه تفکر در کتابخانه مدارس افزایش انگیزه، رشد تفکر انتقادی، تقویت خلاقیت، بهبود تعاملات و نتایج مثبت است. در خصوص نقاط ضعف مواردی چون محدودیت زمان، مشکلات اجرا، محدودیت منابع و مشکلات ساختاری احصا گردید. **نتیجه‌گیری:** در پایان بر لزوم بازاندیشی و تمهید سازوکارهایی متناسب جهت ترویج فرهنگ کتابخوانی در دانش‌آموزان و کاهش محدودیت‌ها تأکید و به برخی پیشنهادهای کاربردی اشاره شده است.

از دستگاه خود برای اسکن و خواندن مقاله به‌صورت آنلاین استفاده کنید.

واژه‌های کلیدی

فن شش کلاه تفکر

بهبود کتابخوانی

دانش‌آموزان

نقاط قوت

نقاط ضعف

۱. نویسنده مسئول

f_tari@sbu.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۸/۱۴

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۲/۱۲/۲۷

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۱/۲۲

انتشار آنلاین: ۱۴۰۱/۰۲/۱۲

شماره صفحات: ۱۸۵ - ۱۶۹

DOI: [10.48310/pma.2024.12630.3709](https://doi.org/10.48310/pma.2024.12630.3709)

شابا الکترونیکی: ۸۰۹۸-۲۶۴۵

COPYRIGHTS

©2025 The author(s). This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution (CC BY 4.0), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, as long as the original authors and source are cited. No permission is required from the authors or the publishers.

مقدمه

ترویج کتاب و کتابخوانی یکی از مسیرهای فرهنگی جهت توسعه است (Aghajeri & rahbarian, 2018). مطالعه و کتابخوانی جزئی از نیازهای اجتماعی انسان است که هر فردی به وسیله آن، با اندیشه‌ها و افکار دیگران ارتباط برقرار می‌کند و از دستاوردهای علمی و ادبی دیگران بهره‌مند می‌شود. قرآن در باب اهمیت دانش می‌فرماید: «بگو آیا کسانی که می‌دانند با کسانی که نمی‌دانند، مساوی‌اند؟»؛ زیرا علم و دانش، در بهبود کیفیت زندگی آدمی نقشی اساسی دارد (Abedi, 2020). کتابخوانی، راهی برای دستیابی به دانایی و توانایی است که به دانش‌آموزان در فهم و درک درست، یاری می‌رساند. از همین رو، مطالعه پنجره‌ای به سوی اندیشه‌ها، تجربه‌ها، آموخته‌ها و اندوخته‌ها است (Stranger-Johannessen, 2014). کسانی که بیشتر مطالعه می‌کنند، فرصت‌های بیشتری برای کسب دانش در زمینه‌های گوناگون خواهند داشت (Shaw & Davidson, 2009). چرا که اندیشه و اندیشیدن از عوامل موثر در ایجاد تکامل و کاهش خطاهای فردی و اجتماعی تلقی می‌شود و رسیدن به چنین بینشی نیز تا اندازه زیادی در گرو روی آوردن به دنیای مطالعه است (Behzadi & Mahmoudi, 2018). مطالعه کتاب‌های مفید و ارزشمند به دانش‌آموزان فرصت می‌دهد تا با تامل در مطالب و محتوای کتاب‌ها، حقیقت زندگی خود را بیابند، ظرفیت‌ها و مهارت‌های شناختی وجودشان را ارتقا بخشند و در همان حال، از لذتی واقعی و کمیاب بهره گیرند (Yaghoobirad et al, 2015).

مدرسه مهم‌ترین نهاد اجتماعی بعد از خانواده است که کودکان بیشترین زمان را در آن سپری می‌کنند، پس یکی از عوامل مهم در تشویق دانش‌آموزان به مطالعه، مدرسه و معلمان هستند (Asnafi et al, 2018). به فعالیت‌هایی که بر اساس نوآوری و ابتکار معلمان در کنار تدریس و بر اساس آموزش مفاهیم و اهداف درس به کار گرفته شوند و در داخل یا خارج کلاس انجام شود، فعالیت مکمل گفته می‌شود. (Poursheykh, 2014). برای ترغیب دانش‌آموزان به کتابخوانی باید از فعالیت‌های مکمل جدید و مهیج استفاده کرد (Aliye, 2014). فن شش کلاه تفکر ادوارد دوبونو^۱ (۱۹۹۹) به عنوان یک رویکرد نوین می‌تواند به تسهیل کتابخوانی و مهارت‌های تفکر پیشرفته‌تر و مرتبه بالاتر شامل تفکر انتقادی و توانایی‌های فرادرسی کمک کند (Forster, 2004). استراتژی شش کلاه تفکر به افراد کمک می‌کند تا مولدتر، متمرکزتر و آگاهانه‌تر درگیر شوند (Kumari, 2022) و هدف آن بهبود مهارت‌های تفکر است (De Bono, 1999). از این رو به دانش‌آموزان کمک می‌کند تا از زوایای مختلف به مطالبی که مطالعه کرده‌اند بیاندیشند، درک بهتری نسبت به محتوا پیدا کنند و در نهایت با دیدی نقادانه و خلاقانه به محتوا بنگرند (Azhar, 2018).

در همین راستا، دوبونو معتقد است که با آموزش تفکر بر پایه تکنیک ۶ کلاه دوبونو، دانش‌آموزان قادر خواهند بود تا بصورت منطقی و انعطاف‌پذیر امور مختلف را در نظر بگیرند و با نگاهی چندبعدی، از تک‌بعدی فکر کردن بپرهیزند (Karadag, 2009). در این فن، دانش‌آموزان با پوشیدن کلاه‌های رنگی، تنها یک جنبه از موضوع را در نظر می‌گیرند و بررسی می‌کنند. سپس با تعویض کلاه، نقش خود را تغییر داده و از زاویه‌ای دیگر به مسئله می‌نگرند و به این صورت تنوع و تکرار فکری ایجاد می‌شود. در نتیجه دانش‌آموزان می‌توانند تنها آنچه را که می‌خواهند فرا بگیرند و دچار سردرگمی فکری نشوند و به قول دی بونو همانند یک رهبر ارکستر که نوازنده‌ها را راهنمایی می‌کند، او نیز افکار خود را کنترل و هدایت کند (Gill-Simmen, 2020). ویژگی هر یک از کلاه‌های تفکر به این صورت است که با کلاه سفید، واقعیت‌ها به شکل حقایق و بدون هیچ‌گونه قضاوتی مورد کنکاش قرار می‌گیرند. کلاه قرمز بر بینش‌های هیجانی و جنبه‌های احساسی و غیراستدلالی تاکید می‌نماید. (Abdelkader & Sabry, 2021). با به سر گذاشتن کلاه سیاه، جنبه‌های منفی ولی واقعی، محدودیت‌ها، مشکلات و واقعیات بدبینانه مرتبط با یک موضوع بیان می‌شوند. تفکر از نوع کلاه زرد (منافع) بر جنبه‌های مثبت و خوشبینانه ولی واقعی مرتبط با یک پدیده اشاره داد. کلاه سبز برای بیان نظرات، ایده‌ها و راه‌حل‌های جدید و خلاقانه استفاده می‌شود (Papakitsos, 2017) و در نهایت کلاه آبی وظیفه مدیریت، کنترل و سازماندهی پنج تفکر دیگر را انجام می‌دهد (Abadi, 2019) که توضیحات مربوط به هر یک از کلاه‌ها در شکل ۱ آمده است.

¹ Edward De Bono

شکل ۱. فن شش کلاه تفکر ادوارد دوبونو

متناسب با مباحث فوق شایان ذکر است، علاقه به مطالعه و کتاب‌خوانی تحت تاثیر روند جهانی شدن رسانه‌ها و توسعه سریع صنعت سرگرمی قرار گرفته است و منجر به کاهش کتاب‌خوانی شده است (Kamalova & Koletvinova, 2016). پژوهش‌ها نشان‌دهنده این مطلب است که سرانه مطالعات غیردرسی در دانش‌آموزان ابتدایی در کل کشور به کمتر از ۳ دقیقه در روز می‌رسد که در مقایسه با کشور فنلاند که در روز ۴۴ دقیقه را به مطالعه غیردرسی می‌پردازند جای بسی تأمل دارد، بنابراین شواهد نشان می‌دهد که وضعیت فعلی آموزش رسمی در کشور نتوانسته کودکان را به مطالعه علاقه‌مند کند و یا کشش و ذوق کتاب‌خوانی آزاد و فعال را پروراند (Farhmat et al, 2022). استفاده از فن شش کلاه تفکر در کتاب‌خانه برای دانش‌آموزان سرگرم‌کننده، چالش‌برانگیز و به مثابه یک بازی است؛ زیرا دانش‌آموزان پیرامون محتوای کتاب با یکدیگر بحث می‌کنند و مفهوم‌سازی مهارت‌های تفکر انتزاعی توسط کلاه‌های رنگی به شکل آسان‌تری انجام می‌گیرد؛ همه این عوامل موجب ایجاد انگیزه و بهبود مهارت کتاب‌خوانی دانش‌آموزان می‌شود (Kivunja, 2015).

سازمان ارزیابی استانداردهای فلوریدا واقع در ایالات متحده به اندازه‌گیری شاخص‌های سطوح مهارت‌های کتاب‌خوانی، درک مطلب و مهارت‌های تفکر مرتبه بالاتر می‌پردازد و بیان می‌کند که تنها ۴۸ درصد از دانش‌آموزان توانستند سطوح این مهارت‌ها را با موفقیت کسب کنند، این آمار در مورد دانش‌آموزان با توان یادگیری پایین به ترتیب ۱۳ و ۲۰ درصد بوده است (Hani, 2016). اطلاعات مستخرج از این گزارش بیانگر وجود مشکلات عمده در فرایند کتاب‌خوانی و مهارت‌های مرتبط با آن است. کیوونجا (۲۰۱۵) نیز در پژوهش خود دریافت که مربیان به دانش‌آموزان شیوه تفکر مؤثر را آموزش نمی‌دهند و باید تفکر انتقادی و سایر مهارت‌ها از سوی مربیان در دانش‌آموزان نهادینه شوند. پژوهشگران استفاده از فن شش کلاه تفکر را به عنوان یک مدل اثبات شده جهت افزایش مهارت‌های دانش‌آموزان پیشنهاد دادند (Kivunja, 2015; Payette & Barnes, 2017; Ercan & Bilen, 2014). (Smith & cook, 2012) بیان کردند که فن شش کلاه تفکر باعث افزایش انگیزه دانش‌آموزان و موفقیت‌های آتی آکادمیک آن‌ها خواهد شد. (Baum, 2013) در مطالعه خود نتیجه گرفت که دانش‌آموزان باید در یادگیری فعال مانند گفت‌وگو، کار گروهی، خودارزیابی و تحلیل شرکت کنند. این به دانش‌آموزان کمک می‌کند تا دانش خود را توسعه دهند، که به نوبه خود مهارت‌های تفکر مرتبه بالاتری را ایجاد می‌کند و این مهارت‌ها اجزای شش کلاه تفکر هستند. (Alkhateeb, 2015) اثربخشی روش شش کلاه تفکر را در رابطه با توسعه مهارت‌های تفکر مؤثر بر دستیابی به ایده‌های اسلامی، بررسی کرد. مطالعه آن‌ها نشان داد که استفاده از فن شش کلاه تفکر بر تعمیق و تقویت پروسه‌های آموزشی مؤثر است.

هم‌چنان که مشخص شد نتایج پژوهش‌ها نشان داد که استفاده از فن شش کلاه به عنوان یک روش نوین می‌تواند در بسیاری از موقعیت‌های آموزش و تدریس کمک‌کننده باشد. اما با نگاهی دقیق‌تر به پیشینه‌های پژوهشی مرتبط با

تحقیق حاضر، به نظر می‌رسد در حوزه استفاده از فن شش کلاه تفکر در کتاب‌خوانی دانش‌آموزان ابتدایی مطالعات چندی صورت نگرفته و خلاء پژوهشی وجود دارد. اکثر تحقیقات قبلی به کاربرد فن شش کلاه در شیوه‌های تدریس معلمان و تاثیرات آن بر رشد خلاقیت و گرایش به تفکر انتقادی دانش‌آموزان در جریان آموزش نظر داشته است (Fathiazar et al, 2014). بنابراین ارزش افزوده تحقیق حاضر تمرکز بر کاربرد فن شش کلاه تفکر در فعالیت‌های فوق برنامه‌ای چون کتاب‌خوانی در مدارس و شناسایی نقاط قوت و ضعف در عرصه اجرای آن است که در پژوهش‌های پیشین مغفول ماند. امید است آگاهی در این زمینه اطلاعات ارزشمندی را برای برنامه‌ریزان و مدیران به منظور تخصیص منابع کافی و اتخاذ تدابیر مؤثر آموزشی فراهم آورد و در راستای ایجاد رغبت به کتاب‌خوانی در دانش‌آموزان و افزایش سطح مطالعه آن‌ها گام مؤثری برداشته شود تا بدین ترتیب، ثمره آن دانش‌آموزانی باشد که مشتاق یادگیری همه جانبه و مطالعه مؤثر بوده و گرایش به استفاده از این شیوه‌ها در فرایند کتاب‌خوانی خود دارند. لذا هدف اصلی این پژوهش بررسی نقش فن شش کلاه تفکر به عنوان یک روش خلاق و نوین در بهبود کتاب‌خوانی دانش‌آموزان ابتدایی است. متناسب با این هدف، مسئله مطرح در پژوهش حاضر این است که نقاط قوت و ضعف استفاده از فن شش کلاه تفکر در زمینه بهبود کتاب‌خوانی دانش‌آموزان پایه ششم ابتدایی کدام‌اند؟

روش

رویکرد پژوهش حاضر، کیفی است و با روش پدیدارشناسی از نوع توصیفی انجام شده است. به منظور انجام این پژوهش، از بین معلمان و دانش‌آموزان پایه ششم ابتدایی مدرسه دولتی دخترانه شهید امام قلی شهرستان جغتای در سال تحصیلی ۱۴۰۰-۱۴۰۱ که میدان پژوهش حاضر را تشکیل می‌دادند، با استفاده از شیوه نمونه‌گیری هدفمند، آن دسته از افرادی که تجربه مباحثه درباره کتاب با استفاده از فن شش کلاه تفکر در کتاب‌خانه مدرسه و همچنین تمایل به شرکت در پژوهش داشتند، انتخاب شدند.

به منظور جمع‌آوری داده‌ها و درک عمیق نسبت به تجارب زیسته مشارکت‌کنندگان از مصاحبه کیفی نیمه‌ساختاریافته بهره گرفته شد. فرایند جمع‌آوری این گونه بود که ابتدا مصاحبه تدوین و توسط دو تن از متخصصین تایید شد. سپس با توجه به تعطیل بودن مدارس در تابستان و عدم امکان دسترسی به دانش‌آموزان، مصاحبه به صورت مجازی، در طول بازه زمانی ۲۰ تا ۴۰ دقیقه‌ای، با روش تعاملی و در قالب گفتگو انجام شد. در طی مصاحبه از مشارکت‌کنندگان خواسته شد تا درباره استفاده از فن شش کلاه تفکر در کتاب‌خانه مدرسه و نقاط قوت و ضعف آن، به چندین سوال پاسخ دهند و افکار و تجربیات خود را آزادانه بیان کنند. با انجام ۱۰ مصاحبه با ۸ نفر از دانش‌آموزان پایه ششم، ۱ نفر از معلمان پایه ششم و معاون پرورشی مدرسه، اشباع نظری داده‌ها حاصل شد.

پس از انجام مصاحبه و پیاده‌سازی کامل متن مصاحبه‌ها از روی فایل صوتی، به هر یک از شرکت‌کنندگان یک کد اختصاص داده شد. جهت کدگذاری، پالایش، دسته‌بندی و تحلیل یافته‌های حاصل از راهبرد کلایزی^۱ (۱۹۶۸) به عنوان یکی از مناسب‌ترین راهبردهای تحلیل داده‌ها در مطالعات پدیدارشناسی توصیفی، استفاده شد. داده‌ها بر اساس راهبرد کلایزی، در هفت مرحله شامل (۱) خواندن دقیق کلیه توصیفات، (۲) هم‌احساس شدن با افراد جهت درک و استخراج جملات مهم در رابطه با پدیده، (۳) مفهوم‌بخشی به جملات مهم استخراج شده، (۴) مرتب‌سازی و دسته‌بندی و قیاس داده‌های حاصل، (۵) تبدیل مفاهیم مستخرج به توصیفات جامع و کامل، (۶) تبدیل توصیفات کامل به عبارات واقعی و گویا و (۷) مراجعه به شرکت‌کنندگان به منظور روشن نمودن ایده‌ها مورد تحلیل قرار گرفت. سپس جهت تأمین اعتبار پژوهش و تضمین صحت نتایج از روش اعتمادپذیری لینکن و گویا^۲ (۱۹۸۵) که شامل چهار ملاک؛ باورپذیری،

¹ Colaizzi

² Lincoln & Guba

اطمینان‌پذیری، تاییدپذیری و انتقال‌پذیری است، استفاده شد. در جهت تامین ملاک باورپذیری، رونوشت‌های مصاحبه برای شرکت‌کنندگان ارسال شد تا موافقت یا مخالفت آن‌ها با مطالب ذکر شده مشخص شود و علاوه بر آن نیز یافته‌ها توسط دو نفر از همکاران بازبینی شد. به‌منظور تامین اطمینان‌پذیری، تحلیل‌ها توسط دو تن از متخصصان این حوزه بررسی شد و نگارش یادداشت‌های شخصی و تامل پژوهشگر در حین و بعد از مصاحبه‌ها نیز با هدف تامین ملاک تاییدپذیری انجام شد، در نهایت از چندسویه‌سازی یافته‌ها جهت بررسی قابلیت اعتمادپذیری بهره گرفته شد.

یافته‌ها

براساس یافته‌های پژوهش که طی تحلیل مصاحبه‌های انجام شده به‌دست آمد، نقاط قوت و ضعف استفاده از فن شش کلاه تفکر در زمینه بهبود کتاب‌خوانی دانش‌آموزان پایه ششم، بازنمایی گردید. عمق دیدگاه‌های آن‌ها، موجب شناسایی و دسته‌بندی ۵ مقوله به‌عنوان نقاط قوت و ۴ مقوله به‌عنوان نقاط ضعف گردید. در ادامه هر یک از نقاط قوت و ضعف برشمرده شده، مورد کنکاش عمیق قرار گرفته است و علاوه بر گزارش مقوله‌ها و زیرمقوله‌های استخراج‌شده، بخشی از روایت‌های شرکت‌کنندگان آورده شده است.

الف) نقاط قوت

همان‌طور که در جدول (۲) نمایان است، در ذیل نقاط قوت استفاده از فن شش کلاه تفکر در بهبود کتاب‌خوانی دانش‌آموزان پایه ششم ابتدایی، پنج مقوله «افزایش انگیزه»، «رشد تفکر انتقادی»، «تقویت خلاقیت»، «بهبود تعاملات» و «نتایج مثبت» شناسایی شدند که در ادامه به تفصیل درباره آن‌ها بحث شده است.

جدول ۲: نقاط قوت استفاده از فن شش کلاه تفکر در کتاب‌خوانی

ردیف	مقوله	زیرمقوله	فراوانی
۱	افزایش انگیزش	علاقه‌مندی به کتاب‌خوانی اشتیاق بیشتر به کتاب‌خوانی ایجاد انگیزه در دانش‌آموزان چالش‌برانگیز بودن سرگرم‌کنندگی روش جالب‌بودن روش حضور فعال دانش‌آموزان در گروه تفکر تلقی این روش به یک بازی و سرگرمی هیجان‌انگیزبودن روش دانش‌آموز محور بودن	۱۹
۲	رشد تفکر انتقادی	توجه به ابعاد مختلف کتاب بهبود تفکر انتقادی مطالعه عمیق‌تر مباحث تقویت قدرت تحلیل و استدلال بهبود مهارت قضاوت و داوری جداکردن احساسات از واقعیات افزایش تمرکز	۱۷
۳	تقویت خلاقیت	دستیابی به نتایج جدید تقویت تفکر خلاق بیان خلاقانه مباحث بیان ایده‌های متعدد و متنوع عدم استفاده از تفکرات کلیشه‌ای و جهت یافته	۸

ردیف	مقوله	زیرمقوله	فراوانی
۴	بهبود تعاملات	آمادگی اظهار نظر در جمع بحث و گفت‌وگو ایجاد همکاری و تعاون در بین دانش‌آموزان تقویت مهارت گفتاری و فن بیان تقویت مهارت شنیداری بهبود و گسترش روابط بین فردی	۹
۵	نتایج مثبت	کسب نتایج موفق استمرار کاربرد این روش بازخورد مثبت معلمان رونق حضور در کتابخانه افزایش سرعت و دقت در کتاب‌خواندن افزایش خودپنداره ماندگاری طولانی‌تر مطالب در ذهن تأیید این روش توسط راهبر آموزشی	۱۵

۱. افزایش انگیزه: انگیزه دانش‌آموزان باید یک اولویت مهم برای مربیان باشد و اساساً رمز موفقیت یک معلم در این است که فراگیرنده را مشتاق یادگیری کند و با دخالت دادن در فرایند آموزش، او را به سوی یادگیری فعال سوق دهد (Zalzadeh, 2008). در همین زمینه یافته‌های پژوهش حاضر نیز حاکی از این است که فن شش کلاه تفکر برای دانش‌آموزان، سرگرم‌کننده، جالب و چالش‌برانگیز بود. بنابراین استفاده از این فن، موجب افزایش علاقه و اشتیاق آن‌ها به کتاب‌خوانی و بحث با یکدیگر درباره محتوای کتاب‌های مختلف شد. از آنجا که مفهوم‌سازی مهارت‌های تفکر انتزاعی توسط کلاه‌های رنگی به شکل آسان‌تری انجام می‌گرفت؛ انگیزه دانش‌آموزان به حضور و مشارکت فعال در گروه تفکر را بهبود بخشید. در این راستا معاون پرورشی مدرسه به‌عنوان مجری فن این‌گونه روایت می‌کند:

«بعد از یکسال استفاده از فن شش کلاه متوجه شدم که این روش باعث ایجاد انگیزه در بچه‌ها و اشتیاق بیشتر آن‌ها به کتاب‌خواندن می‌شود؛ در واقع این روش باعث می‌شد که دانش‌آموزان بیشتر به کتابخانه مدرسه مراجعه کنند، کتاب‌های بیشتری به امانت بگیرند و تمام تلاششان را بکنند که کتاب را قبل از تاریخ اجرای شش کلاه، مطالعه کرده باشند تا بتوانند در بحث شرکت کنند و یک نفر از کسانی باشند که یکی از کلاه‌ها را بر سر می‌گذارد. حتی معلمان هم این بازخورد خوب را همیشه به من می‌دهند که بچه‌ها به کتاب‌خواندن مشتاق‌تر شده‌اند و این روش خیلی برایشان سرگرم‌کننده و چالش‌برانگیز است.» (کد ۱)

همه دانش‌آموزانی که در پژوهش مشارکت کردند (کد ۲، ۳، ۴، ۵، ۶، ۷، ۸ و ۹) نیز اذعان داشتند که این روش مانند یک بازی برایشان جالب و هیجان‌انگیز است و اجرای آن موجب ایجاد علاقه آن‌ها به مطالعه و حضور فعال در کتابخانه مدرسه شده است.

۲. رشد تفکر انتقادی: در فن شش کلاه تفکر، تفکر انتقادی را می‌توان توانایی اندیشیدن مستقل و منعطف تعریف کرد که موجب می‌شود، دانش‌آموز رویکرد خود را انتخاب و از طریق بحث گروهی، از فرضیات، عقاید و ارزش‌های خود دفاع کند (Kivunja, 2015). روایت‌ها نیز از این حکایت دارد که فن شش کلاه به دانش‌آموزان کمک می‌کرد تا به موضوعات و محتوای کتاب‌ها از دیدگاه‌ها و ابعاد مختلف، به‌طور عینی و سیستماتیک نگاه کرده، سپس رویکرد خود را انتخاب و از طریق بحث گروهی، از نظرات خود دفاع کنند. از طرفی شرکت فعال در بحث گروهی، مستلزم خواندن عمیق کتاب و حفظ تمرکز هنگام مطالعه است. تعداد زیادی از مصاحبه‌شوندگان به این مورد اشاره داشته‌اند که در ادامه بخشی از گفته‌های ایشان آورده شده است.

«ابتدا با دقت مطالعه می‌کنم و بعد درباره اتفاقات عمیقاً فکر می‌کنم و سعی می‌کنم از دیدگاه کلاه‌های مختلف به داستان نگاه کنم.» (کد ۹)

«این بازی باعث میشه وقتی داری کتاب رو می‌خونی، تمرکز کنی و با خودت درباره چیزهایی که می‌خونی فکر کنی، اینجوری بیشتر یاد می‌گیری.» (کد ۷)

۳. **تقویت خلاقیت:** خلاقیت به معنای روشی برای بررسی و حل مسائل با استفاده از دیدگاهی متفاوت است که دانش‌آموز را قادر می‌سازد از راه‌حل‌های مرسوم اجتناب کند، تفکر خود را وسعت دهد و ایده‌های نو ارائه دهد (Azeez, 2016). این مولفه یکی دیگر از نقاط قوت مورد توجه مصاحبه‌شوندگان بود. فن شش کلاه موجب شد تا دانش‌آموزان با بر سر گذاشتن کلاه سبز رنگ، برای موقعیت‌های مختلف، ایده‌های نو و متنوع خلق کنند و به محتوایی که مطالعه کرده‌اند، به‌طور خلاقانه و خارج از چهارچوب نگاه کنند. در بیان عقاید خود از تفکرات کلیشه‌ای استفاده نکنند و محتوا را به شکلی نو ارائه دهند. نظر چند تن از مصاحبه‌شوندگان در این باره چنین است:

«بحث درباره کتاب از ابعاد مختلف باعث می‌شود دانش‌آموزان به نتایج جدیدی برسند که قبلاً درباره آن فکر نکرده بودند...وقتی آن‌ها کلاه سبز بر روی سر می‌گذارند، می‌گویند اگر من به جای نویسنده کتاب می‌بودم این قسمت از داستان را به این شکل تغییر می‌دادم و دلایشان را نیز ذکر می‌کنند...آن‌ها داستان را به نحوی زیبا و خلاقانه تغییر می‌دهند.» (کد ۱)

«من بیشتر یاد گرفتم که خودمو جای نویسنده کتاب بذارم و داستان رو تغییر بدم یا اینکه اسم جدیدی واسه کتاب انتخاب کنم.» (کد ۷)

«فکر می‌کنم که اگر جای نویسنده داستان می‌بودم داستان رو چطوری تموم می‌کردم که جدید و متفاوت باشه.» (کد ۴)

۴. **بهبود تعاملات:** در اجرای فن شش کلاه تفکر، دانش‌آموزان با یکدیگر درباره موضوع بحث و گفتگو می‌کنند و در ایده‌ها و اندیشه‌های یکدیگر سهیم می‌شوند (Ekahitanond, 2018). بنابر اظهار مشارکت‌کنندگان در پژوهش، فن شش کلاه تفکر موجب ارتقای مهارت‌های گفتاری و شنیداری دانش‌آموزان و آمادگی بیشتر آن‌ها برای اظهار نظر در جمع شد. همچنین همکاری و مشارکت فعال آن‌ها، ارتباطات را بهبود بخشیده و منجر به کاهش تعارضات، افزایش صمیمیت، بهبود تعاملات و روابط بین فردی در محیط مدرسه گردید. برخی از مشارکت‌کنندگان در پژوهش آن را اینطور توضیح می‌دهند:

«این فن چون برپایه مباحثه است، تعاملات و روابط بچه‌ها رو هم بهتر می‌کنه...فن بیان بچه‌ها تقویت میشه و مهارت‌های یک گفت‌وگوی درست رو یاد می‌گیرن.» (کد ۱۰)

«خب من توی این بازی با بچه‌های کلاس دیگه صمیمی شدم و دوست‌های جدید پیدا کردم.» (کد ۹)

۵. **نتایج مثبت:** فعالیت‌های فوق برنامه عملکرد دانش‌آموزان را بهبود می‌بخشد و نتایج مثبتی را برای مدرسه به ارمغان می‌آورد (Stearns & Glennie, 2010). در این خصوص؛ بر اساس یافته‌های حاصل از مصاحبه، استفاده از فن شش کلاه برای مباحثه درباره کتاب معینی، نتایج خوبی از جمله مراجعه بیشتر دانش‌آموزان به کتابخانه، افزایش سرعت و دقت آن‌ها در مطالعه و ماندگاری طولانی‌تر مطالب در ذهن را به دنبال داشته است. این نتایج مثبت و تایید این فن توسط اکثر معلمان مدرسه و راهبر آموزشی اداره، موجب استمرار کاربرد آن در کتابخانه مدرسه به عنوان یک برنامه مفید شد. مصاحبه‌شوندگان در این باره اینطور بیان کردند:

«هرچه بیشتر کتاب‌های کتابخانه را از قبل خونده باشی، بیشتر دوست داری بری و صحبت‌های بچه‌ها را گوش بدی؛ چون اینجوری بیشتر می‌فهمی که چی میگن و همین باعث میشه ما بیشتر کتاب قرض بگیریم و کتاب‌های بیشتری بخونیم...وقتی داستان‌های کتاب فارسیمونو می‌خونم، همینطوری توی ذهنم تصور می‌کنم که کلاه‌های مختلف سر گذاشتم و درباره داستان خوب فکر می‌کنم.» (کد ۳)

«انقدر از کتاب‌خونه کتاب گرفتم و خوندم که سرعت خوندم بالا رفته، الان دیگه بیشتر با چشم می‌خونم» (کد۴)

ب) نقاط ضعف

همان‌گونه که در جدول شماره (۳) قابل مشاهده است، در ذیل نقاط ضعف استفاده از فن شش کلاه تفکر در بهبود کتاب‌خوانی دانش‌آموزان پایه ششم ابتدایی، چهار مقوله «محدودیت زمان»، «مشکلات اجرا»، «محدودیت منابع» و «مشکلات ساختاری» شناسایی شدند که در ادامه بدان پرداخته شده است.

جدول ۳: نقاط ضعف استفاده از فن شش کلاه تفکر در کتاب‌خوانی

ردیف	مقوله	زیرمقوله	فراوانی
۱	محدودیت زمان	زمان بر بودن اجرا وقفه طولانی (دو هفته) در زمان برگزاری جلسات تداخل زمان اجرای تعدادی از جلسات با زمان کلاسی معلمان	۳
۲	مشکلات اجرا	بی‌نظمی در مدیریت رعایت قواعد دشواری اجرا برای پایه‌های پایین‌تر نیاز به رهبری ماهر نیاز به مطالعه قبلی و دانش مشترک محدودیت در تعداد شرکت‌کنندگان	۷
۳	محدودیت منابع	کمبود کتاب به تعداد افراد کم بودن تنوع کتاب‌ها کمبود مکان مناسب عدم وجود تهویه مناسب در کتابخانه کمبود صندلی به تعداد افراد در کتابخانه	۶
۴	مشکلات ساختاری	اعتراض تعدادی از معلمان در خصوص برهم خوردن برنامه کلاسی عدم وجود این روش در برنامه‌درسی رسمی عدم رضایت مدیر از ازدحام دانش‌آموزان در ورود و خروج	۳

۱. **محدودیت زمان:** در صورتی اجرای فن شش کلاه در مدرسه معقول است، که زمان صرف‌شده برای آموزش به دانش‌آموزان را در نظر بگیریم (Abdelkader & Sabry, 2021). در این زمینه به زعم برخی از مصاحبه‌شوندگان، اجرای درست و اصولی فن شش کلاه تفکر برای دانش‌آموزان ششم، نیاز به صرف زمان زیادی دارد و ممکن است با کلاس‌های درس معلمان و برنامه آن‌ها تداخل ایجاد شود. از طرفی برخی از دانش‌آموزان مشتاقند که تعداد برگزاری جلسات بیشتر از یکبار در هر دوهفته باشد. دو تن از مشارکت‌کنندگان در این زمینه می‌گویند:

«ما برای اجرای این فن محدودیت‌هایی هم داشته‌ایم؛ مثلاً کمبود زمان زیرا این روش وقت نسبتاً زیادی می‌برد»

(کد۱)

«دوست داشتم هر هفته برگزار بشه، نه دوهفته یکبار، اینطوری زودتر نویتمون می‌شد.» (کد۶)

۲. **مشکلات اجرا:** یکی دیگر از نقاط ضعفی که مصاحبه‌شوندگان برای فن شش کلاه برشمردند، محدودیت‌هایی بود که در اجرای آن وجود داشت. این مقوله به مشکلاتی که در حین اجرای فن شش کلاه تفکر در کتابخانه با آن روبه‌رو هستیم، اشاره دارد؛ از جمله دانش‌آموزان نیاز داشتند کتاب معینی را از قبل مطالعه کرده باشند تا بتوانند آماده مباحثه با یکدیگر شوند، اجرای کارآمد این فن برای دانش‌آموزان ابتدایی نیاز به رهبری ماهر و باتجربه جهت برقراری نظم و مدیریت رعایت قواعد داشت و همچنین برگزاری مباحثه درباره کتاب معینی در قالب این فن، برای دانش‌آموزان پایه‌های پایین‌تر از جهت اجرای اصولی آن، دشوار بود.

«کلاس پنجمی‌ها هم دوست دارند شرکت کنند اما خانم کیوانلو می‌گن فعلا فقط برای ششمی‌ها اجرا می‌کنیم، پنجمی‌ها می‌تونند فقط نگاه کنند و اصول بازی رو یاد بگیرند برای سال بعدشون... فقط خانم کیوانلو بلده بچه‌ها رو مدیریت کنه که بازی درست اجرا بشه» (کد ۴)

«اینکه حتما باید کتاب رو از قبل خونده باشی وگرنه از بحث چیزی متوجه نمیشی؛ چون من یکبار همینطوری رفتم، زیاد واسم جذاب نبود.» (کد ۶)

۳. محدودیت منابع: عدم وجود امکانات فیزیکی و تجهیزات کافی در مدارس، جزو عوامل بازدارنده استفاده از روش‌های نوین در فرآیند یاددهی-یادگیری است (Sattare & Jafarnejad, 2011). در این پژوهش نیز، بنا به اظهارات مصاحبه‌شوندگان، کمبود یک کتاب معین به تعداد افراد شرکت‌کننده، کمبود تنوع کتاب‌ها، کوچک بودن فضای کتاب‌خانه جهت برگزاری جلسات، کمبود صندلی به تعداد افراد حاضر در جلسه و عدم وجود تهویه مناسب در کتاب‌خانه، محدودیت ایجاد می‌کردند.

«اگر کتاب‌خونه مدرسه بزرگ‌تر باشه میشه این بازی رو بهتر اجرا کرد...اینکه بعضی وقت‌ها می‌خوایم بریم کتابخونه و جلسه رو تماشا کنیم؛ اما خانم کیوانلو می‌گن که دیگه کسی نیاد، کتابخونه پر شده، تهویه نداره، حالتون بد میشه» (کد ۹)

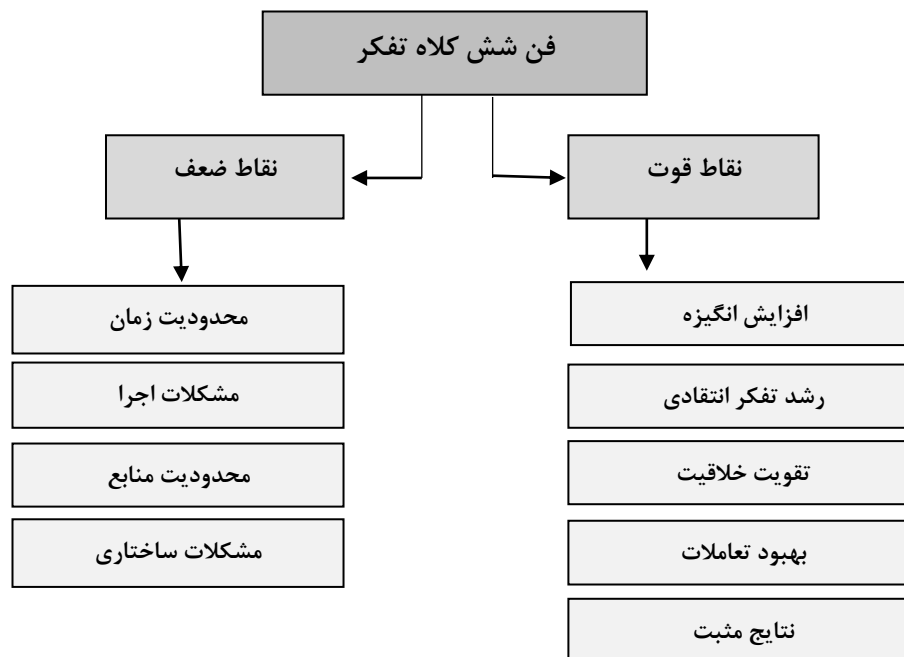
«همچنین محدودیت مهم دیگه نداشتن یک کتاب مشخص به تعداد زیاده؛ چون من دوست دارم وقتی این روش رو اجرا می‌کنم تمام کسانی که در کتابخانه حضور پیدا میکنند، کتاب را قبلا مطالعه کرده باشند.» (کد ۱)

۴. مشکلات ساختاری: اجرای فن شش کلاه به عنوان یک فعالیت مکمل، جزئی از برنامه‌های منظم مدرسه نیست و نباید آن را بخشی از فرایند مدرسه تلقی کرد (Nazari & Yazdanseta, 2019). از طرفی عاملیت منابع انسانی درون مدرسه، یکی از عناصر مهم در اجرای یک فوق برنامه است (Darzi et al, 2020). در این پژوهش عدم پذیرش فن شش کلاه از سوی برخی کارکنان مدرسه و نبود حمایت و همکاری آنها موجب بروز مشکلاتی شد؛ از جمله نارضایتی مدیر از ازدحام دانش‌آموزان در ورود و خروج و اعتراض تعدادی از معلمان در خصوص برهم خوردن برنامه کلاسیشان به دلیل عدم وجود این فن در برنامه درسی رسمی مدارس که مورد توجه مصاحبه‌شوندگان بود و گفته‌های زیر موید آن است.

«مدیر مدرسه از ازدحام بچه‌ها هنگام ورود و خروج از کتاب‌خانه به معاون پرورشی شکایت داشتند...چون این روش به عنوان یک برنامه فوق‌العاده است و در برنامه درسی رسمی قرار ندارد، اجرای آن را با محدودیت‌هایی مانند اعتراض برخی معلمان روبه‌رو کرده است.» (کد ۱۱)

«من به عنوان یک معلم به اندازه کافی برای تدریس حجم زیاد کتاب‌های درسی، کمبود وقت دارم. از طرفی هم این روش اگر بخواد به شکل درست اجرا بشه، بسیار زمان‌بره و وقت کلاس من و حتی کلاس بقیه همکارا که شاگردشون میرن برای تماشا رو میگیره» (کد ۱۰)

به منظور ارائه نقاط قوت و ضعف کاربرد فن شش کلاه تفکر در کتابخانه مدرسه، از شبکه مضامین (شکل ۲) بهره گرفته شد. در شکل ارائه شده نقاط قوت، پنج مقوله افزایش انگیزه، رشد تفکر انتقادی، تقویت خلاقیت، بهبود تعاملات و نتایج مثبت و نقاط ضعف، چهار مقوله محدودیت زمان، مشکلات اجرا، محدودیت منابع و مشکلات ساختاری را در بر می‌گیرد.

شکل ۲. نقاط قوت و ضعف فن شش کلاه تفکر در کتابخوانی دانش آموزان

بحث و نتیجه گیری

مطالعه و کتابخوانی، ابزار اصلی افزایش سطح آگاهی، دانش، تامل و تفکر همگان است و مدرسه به منزله زیرنظام آموزش و پرورش، می تواند عاملی مهم در ترویج فرهنگ کتابخوانی در میان دانش آموزان باشد (Yaghoobirad et al, 2015). از طرفی می توان از فن شش کلاه تفکر دوبونو به عنوان یک ابزار آموزشی به منظور تغذیه تفکر و تامل بیشتر دانش آموزان بهره گرفت. یافته های پژوهش حاکی از این است که استفاده از فن شش کلاه تفکر در کتابخانه مدرسه برای پایه ششم ابتدایی با نقاط قوت و ضعف متعددی روبه رو است. لذا انجام پژوهش کیفی در این زمینه می تواند لایه های پنهان و عموماً مغفول در این حوزه را بیشتر آشکار نماید. در مجموع، واکاوی ها منجر به شناسایی و دسته بندی ۵ مقوله افزایش انگیزه، رشد تفکر انتقادی، تقویت خلاقیت، بهبود تعاملات و نتایج مثبت به عنوان نقاط قوت و ۴ مقوله محدودیت زمان، مشکلات اجرا، محدودیت منابع و مشکلات ساختاری به عنوان نقاط ضعف شد. در زمینه افزایش انگیزه به عنوان اولین نقطه قوت کاربرد فن شش کلاه، پژوهش های (Tahrún & Novíati, 2019; Wijayanti, 2018; Azhar, 2018; ElMesawy & Allam, 2016; Smith & cook, 2012) با نتیجه تحقیق حاضر همسو بوده است. از جمله دلایل این همسویی می توان به افزایش حضور فراگیران در کلاس درس، جلب توجه بیشتر به موضوع مورد بحث و تمایل مستمر آن ها برای انجام فعالیت ها اشاره کرد. پژوهش های (Al-Sharari, 2021) و (Ekahitanond, 2018) پیرامون تاثیر فن شش کلاه در رشد تفکر انتقادی، افزایش تمرکز و نگاه کردن به یک موضوع معین از زوایای مختلف نیز همسو با یافته های پژوهش حاضر است. همچنین تقویت خلاقیت به عنوان یکی از نقاط قوت با پژوهش های (Gürsoy & Özcan, 2022; Lystopad et al, 2017; Kaya, 2013; Geissler et al, 2012) همخوانی دارد؛ چرا که بر مسئله خلق ایده های نوآورانه و تحلیل خلاقانه موضوع صحنه می گذارد. نتایج مطالعه (Fathiazar et al, 2014) نشان داد که با استفاده از فن های آموزشی چون شش کلاه تفکر دوبونو می توان مهارت های تفکر انتقادی و نه خلاقیت را در دانش آموزان ارتقا داد که یافته های این پژوهش با نتایج تحقیق حاضر ناهمسو است. ایشان دلایل ناهمسویی پژوهش خود با سایر پژوهش ها را با عواملی از جمله جدی نبودن فراگیران در پاسخ گویی به سوالات، تاثیر

برنامه‌درسی رسمی بر تفکر همگرا و عدم تاکید کافی بر آموزش خلاقیت دروس رسمی مرتبط می‌دانند. یافته‌ها نشان داد استفاده از این فن موجب گفت‌وگوی موثرتر پیرامون موضوع، تقویت فن بیان و مهارت‌های شنیداری و به‌طور کلی بهبود تعاملات و روابط بین‌فردی شد؛ *Abul Khatayeb & AL-Shekhara* (2017)؛ *Tarawneh* (2015)؛ *Hani et al* (2017)؛ *Gomaa* (2018) موید این ادعا است. نتایج مثبت از دیگر مقولات بدست آمده در بخش نقاط قوت کاربرد فن شش کلاه بود. طبق گفته‌های مصاحبه‌شوندگان، استفاده از این فن در کتاب‌خانه نتایج مثبتی به‌دنبال داشت؛ از جمله این‌که تعداد دفعات مراجعه دانش‌آموزان به کتاب‌خانه جهت قرض‌گرفتن کتاب افزایش پیدا کرد، سرعت و دقت مطالعه دانش‌آموزان بهبود یافت، خودپنداره و اعتمادبنفس آن‌ها به این دلیل که فن شش کلاه امکان اظهار نظر شخصی را برای دانش‌آموزان فراهم می‌کند افزایش یافت و در نهایت همه این نتایج موفق منجر به کاربرد این روش در طول ۳ سال متوالی در این مدرسه شد که هم راستا با بخشی از پژوهش‌های (Ballantyne et al, 2001; JiCai, 2015; Afriani & Atiqa, 2019) است.

در پاسخ به بخش دوم سوال پژوهش که در پی شناسایی نقاط ضعف موجود پیرامون استفاد از فن شش کلاه در کتاب‌خانه مدرسه بوده است، مفاهیم و مقوله‌های بدست آمده، حاکی از وجود چهار نقطه ضعف و محدودیت است. مستندات پژوهشی فن شش کلاه را یک روش زمان‌بر و طولانی می‌دانند (Sadi & GÜLCÜ, 2020; Abdelkader & Sabry, 2021) که یافته‌های پژوهش حاضر از آن تحت عنوان "محدودیت زمان" نام برده است. یافته‌ها نشان داد عواملی مانند نیاز به دانش مشترک دانش‌آموزان، محدودیت در تعداد و سن آن‌ها و نیاز به رهبری ماهر جهت برقراری نظم جلسه، اجرای فن شش کلاه را با مشکلاتی روبه‌رو کرد و نتایج پژوهش (Papakitsos, 2017) از آن حمایت می‌کند؛ چرا که اجرای صحیح فن شش کلاه را نیازمند حضور یک رهبر توانمند جهت مدیریت برنامه و فراگیران می‌داند. از طرفی محدودیت منابع به‌عنوان یکی دیگر از نقاط ضعف به‌کمبود امکانات و تجهیزات مدرسه از جمله تعداد کتاب‌ها، مکانی بزرگ و مناسب جهت اجرای برنامه، تعداد صندلی‌ها و تهویه مناسب اشاره دارد. این مقوله با پژوهش (Ekahitanond, 2018) ناهمسو است؛ چرا که او در مطالعه خود از تکنولوژی بهره گرفته و فن شش کلاه تفکر را در فضای مجازی اجرا کرده است. در نهایت مشکلات ساختاری به‌عنوان آخرین نقطه ضعف با پژوهش‌های (Gürsoy & Özcan, 2022; Ballantyne et al, 2001) همخوانی دارد؛ زیرا به مشکل ادراک متفاوت کادر مدرسه از اجرای فن شش کلاه، حجم زیاد برنامه‌های مدرسه و عدم وجود این فن در برنامه‌درسی رسمی اشاره دارند. از طرفی پژوهش‌های متعددی با هدف بهبود کتابخوانی دانش‌آموزان در کشور ایران انجام شده است (Farhmat et al, 2022; pishgoo & mollazehi, 2019; Asnafi et al, 2018; Zahira & Rajabi, 2012)؛ اما به‌نظر می‌رسد مطالعات چندانی که به‌طور ویژه به فن شش کلاه تفکر به‌عنوان ابزاری جهت بهبود کتابخوانی دانش‌آموزان پرداخته باشند، صورت نگرفته است. در این پژوهش استفاده از روش کیفی موجب تعمق بیشتر در موضوع و بیان نظرات آموزش‌دهنده و یادگیرنده به‌طور هم‌زمان و توجه توأمان به نظرات این دو گروه، باعث دقت بیشتر در بیان قوت‌ها و ضعف‌ها و پرهیز از نگاه تک‌بعدی شد.

با توجه به نتایج این پژوهش استفاده از فن شش کلاه تفکر در کتاب‌خانه مدرسه، دانش‌آموزان را به سوی تفکر چندجانبه سوق داد و فرصتی جهت تأمل در مطالعات، دفاع از دیدگاه‌های خود و مباحثه با یکدیگر پیرامون موضوع برای آنان فراهم کرد. این تکنیک به دانش‌آموزان کمک کرد تا اطلاعاتی را که در طول مطالعه دریافت کرده‌اند، سازماندهی کنند، روابط بین اطلاعات را درک کنند، به تجزیه و تحلیل دقیق، تفسیر و استنتاج برسند، ساختارهای ذهنی خود را از نو بسازند، برای یک موقعیت نظرات و ایده‌های متنوع خلق کنند و در نهایت متناسب با رنگ کلاه تفکر، استدلال و شواهد خود را ارائه دهند. همچنین انگیزه خود را برای قرض‌گرفتن کتاب و مطالعه آن جهت شرکت در برنامه و تلاش برای مباحثه‌ای متفکرانه تقویت کنند. این فن فرصتی را برای دانش‌آموزان فراهم کرد تا با استفاده از روش‌های مختلف تفکر، به بررسی و نقد کامل یک کتاب بپردازند. در مجموع فن شش کلاه تفکر مانند یک بازی فکری برای دانش‌آموزان بود که مطالعه و کتابخوانی را برای آنان به امری سرگرم‌کننده و چالش‌برانگیز تبدیل کرد. بطور

کلی می‌توان گفت اجرای فن شش کلاه در کتابخانه به‌منظور بهبود مطالعه و کتاب‌خوانی دانش‌آموزان موفق بود. در پایان بر اساس یافته‌های این پژوهش، پیشنهادات کاربردی در راستای بهبود شرایط کتاب‌خوانی دانش‌آموزان در کشور به شرح ذیل ارائه می‌گردد:

- با توجه به نقش فن شش کلاه تفکر در بهبود کتاب‌خوانی دانش‌آموزان و رشد تفکر انتقادی و خلاق، استفاده از این روش نوین در تدریس برخی دروس مانند داستان‌های کتاب فارسی توصیه می‌شود؛ از سوی دیگر می‌توان با تلفیق دروس، نحوه استفاده پیشرفته از تفکر خلاقانه را ارتقاء داد.
- با توجه به اثرگذاری فن شش کلاه تفکر بر بهبود تعاملات و تفکر خلاق و انتقادی دانش‌آموزان، بکارگیری آن جهت ایجاد صمیمیت، ارتقای مهارت مشارکت گروهی و مباحثه با هم‌گروهی‌ها و پرورش فراگیری متفکر پیشنهاد می‌شود.
- از آنجا که فن شش کلاه منجر به کسب نتایج موفق و مثبتی می‌شود، تدوین این مدل فکری به‌عنوان یک فوق‌برنامه در برنامه درسی مدارس توصیه می‌شود؛ از طرفی دیگر می‌توان اجرای این فن را در مقاطع مختلف متوسطه نیز گسترش داد. به منظور اجرای این امر بهتر است ابتدا این روش در دانشگاه‌های فرهنگیان به دانشجویان معلمان و در دوره‌های ضمن خدمت به معلمان آموزش داده شود. از سوی دیگر تاکید می‌گردد؛ آموزش به‌صورت تئوری و عملی باشد تا این روش در معلمان نهادینه گردد.
- با توجه به تاثیرگذاری فن شش کلاه تفکر بر ترغیب دانش‌آموزان به مطالعه، توصیه می‌شود؛ از این فن در محیط‌های آموزشی و کتابخانه‌ها جهت ایجاد انگیزه و ترویج فرهنگ کتاب‌خوانی استفاده شود. برای این امر ابتدا لازم است معلمان، اعضای کادر مدرسه و به صورت کلی مجریان برنامه در این راستا تجهیز شده و مهارت اجرای این فن را در سمینارها و کارگاه‌های آموزشی کسب نمایند و بعد آن را با توجه به شرایط محیط آموزشی خود اجرا نمایند.
- با عنایت به نقاط ضعف اجرای فن شش کلاه از جمله محدودیت زمان و منابع، می‌توان از فناوری، فضای مجازی و نسخه‌های الکترونیک کتب به منظور کاهش این نقاط ضعف و کم‌رنگ کردن آن‌ها استفاده نمود.
- به مجریان فن شش کلاه توصیه می‌شود از ویژگی انعطاف‌پذیری آن استفاده نمایند و این مدل فکری را با توجه به خلاقیت شخصی و متناسب با شرایط مدرسه و فضای موجود، به شکلی معنادار و کارآمد پیاده‌سازی و جهت‌دهی کنند.

مشارکت نویسندگان

این مقاله حاصل کار پژوهشی خانم الهام رامشینی با راهنمایی و هدایت دکتر محمد جوادی‌پور و دکتر فرزانه تارلی بوده است. نویسنده اول مقاله، تدوین و نگارش بخش‌های مقدمه، روش‌شناسی، گردآوری، تحلیل داده‌ها و نگارش یافته‌ها را برعهده داشته است و نویسنده دوم و سوم در زمینه چگونگی پیشبرد مقاله، بررسی و بازنگری فرایند کدگذاری و تحلیل داده‌ها و نیز مشاوره درباره نحوه جمع‌بندی و گزارش نهایی مقاله همکاری داشتند.

تشکر و قدردانی

از تمامی معلمان، مدیران و دانش‌آموزانی که در این پژوهش همکاری داشتند قدردانی می‌شود.

تعارض منافع

«هیچ‌گونه تعارض منافع توسط نویسندگان بیان نشده است»

منابع

- ابدی، بیژن. (۱۳۹۸). تاثیر آموزش روش شش کلاه تفکر دوبونو در بهبود مهارت شناختی دانشجویان کشاورزی در درس کارآفرینی. *نشریه علمی فناوری آموزش*، ۱۴(۱)، ۱۵-۲۶. <https://doi.org/10.22061/jte.2018.4233.2032>
- ادیب حاج باقری، محسن؛ پرویزی، سرور و صلصالی، مهوش. (۱۳۸۲). *روش‌های تحقیق کیفی*. تهران: بشری.
- اصنافی، امیررضا؛ حاجی‌زین‌العابدینی، محسن و دانشمند، محترمه. (۱۳۹۷). مطالعه نقش آموزگاران در بهبود کتابخوانی دانش‌آموزان مقطع ابتدایی استان مازندران. *نشریه بازیابی دانش و نظام‌های معنایی*، ۵(۱۴)، ۹۷-۱۱۵. <https://doi.org/10.22054/jks.2019.36998.1206>
- آقاجری، سید هاشم و احمدی‌رهبریان، حسین. (۱۳۹۷). بررسی میزان انعکاس کتاب و کتابخوانی در روزنامه‌های اصلاح طلب در سال‌های ۱۳۷۷ و ۱۳۷۸ با رویکرد تحلیل محتوا. *جامعه فرهنگ رسانه*، ۷(۲۸)، ۷۹-۹۳.
- بازرگان، عباس. (۱۳۹۱). مقدمه‌ای بر روش‌های تحقیق کیفی و آمیخته رویکرهای متداول در علوم رفتاری، چاپ سوم، تهران: نشر دیدار.
- بهزادی، حسن و محمودی، حسن. (۱۳۹۷). بررسی نقش یادگیری مشاهده‌ای بر وضعیت مطالعه دانش‌آموزان پسر دوره متوسطه بر اساس نظریه شناختی اجتماعی بندورا. *فصلنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی*، ۲۱(۱)، ۲۵-۵۴. <https://doi.org/10.30481/LIS.2018.49751>
- پیشگو، حسین و ملازهی، اسما. (۱۳۹۸). بررسی تاثیر راهکارهای آموزشی کتابخوانی بر افزایش انگیزه مطالعه و میزان مطالعه غیردرسی دانش‌آموزان ابتدایی، *فصلنامه تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی*، ۲۵(۹۹)، ۵۹۷-۶۲۹. <https://doi.org/10.26455730.1398.25.4.1.9>
- جبلی‌آده، پریچهر؛ نوریان، محمد و عضدالملکی، سودابه. (۱۳۹۹). مهارت‌ها، گرایش‌ها و روش‌های تدریس تفکر انتقادی در برنامه‌های درسی. *تفکر و کودک*، ۲(۱۱)، ۲۹-۶۲.
- درزی‌رامندی، هادی؛ کیان، مرجان؛ عباسی، عفت و حاجی‌حسین‌نژاد، غلامرضا. (۱۳۹۸). طراحی و اعتبارسنجی الگوی برنامه‌درسی مبتنی بر فعالیت‌های فوق‌برنامه در دوره ابتدایی بر اساس الگوی کلاین، دو فصلنامه نظریه و عمل در برنامه‌درسی، ۱۴(۷)، ۱۹۳-۲۳۰.
- رفیع‌زاده قره‌تپه، شیدا؛ حاجی‌بگلو، اعظم و آلوستانی، سودابه. (۱۴۰۲). تاثیر روش حل مشکل با فن شش کلاه تفکر بر خلاقیت و رفتار مراقبتی پرستاران، *نشریه آموزش پرستاری*، ۲(۱۲)، ۹۲-۱۰۰.
- رنجبرباقی، عزیزه و حیدری‌دهوئی، مریم. (۱۳۹۸). تکالیف خلاقانه و فعالیت‌های مکمل آموزشی بر پایه تکالیف مهارت محور. قابل بازیابی از: <https://n1yazdedu.ir/documents/110283/779763/takalif%20khallaghaneh.pdf>
- زال‌زاده، ابراهیم. (۱۳۸۵). بررسی وضعیت و میزان استفاده اعضای هیات علمی دانشگاه یزد از فن‌آوری اطلاعات و ارتباطات، *فصلنامه تحقیقات کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاهی*، ۴۰(۱)، ۷.
- ستاری، صدرالدین و جعفرنژاد، عبدالرضا. (۲۰۱۱). عوامل مؤثر بر عدم کاربست وسایل کمک آموزشی در جریان یاددهی-یادگیری از دیدگاه دبیران استان مازندران. *فصلنامه فن‌آوری اطلاعات و ارتباطات در علوم تربیتی*، ۱(۲)، ۵-۲۰.
- سمیعی درونه، رضا. (۱۳۹۳). اصول و اهداف آموزش و پرورش ابتدایی. دومین کنفرانس ملی روانشناسی و علوم تربیتی، ۷۲۹-۷۱۸.
- ظهیری‌ناو، بیژن و رجبی، سوران. (۱۳۹۰). بررسی رابطه کتابخوانی و رشد اجتماعی در دانش‌آموزان. *مجله مطالعات ادبیات کودک*، ۲(۱)، ۱۴۵.
- فتحی‌آذر، اسکندر؛ بدری‌گرگری، رحیم و احراری، غفور. (۱۳۹۳). تاثیر آموزش فن شش کلاه تفکر دوبونو بر گرایش تفکر انتقادی و خلاقیت دانش‌آموزان. *ابتکار و خلاقیت در علوم انسانی*، ۱(۴)، ۱۵۹-۱۸۸.
- فرهت، بنفشه؛ رحیمی، عبدالرحیم و امام‌جمعه، فرهاد. (۱۴۰۰). تاثیر مشاوره شناختی رفتاری بر افزایش انگیزه کتابخوانی دانش‌آموزان. *مجله علوم پزشکی رازی*، ۲۸(۲۱۳)، ۲۹۸-۲۹۰.
- نظری، پروین و یزدان‌ستا، فاروق. (۱۳۹۸). بررسی نقش فعالیت‌های فوق‌برنامه در عملکرد تحصیلی با توجه به نقش میانجی خلاقیت. *نشریه تدریس پژوهی*، ۷(۱)، ۸۷-۱۰۵.
- یزدانی، فریدون و جعفری، مصطفی. (۱۳۹۸). بررسی ارتباط نگرش‌های تربیتی والدین موثر با انگیزه‌های مطالعه و کتابخوانی در دانش‌آموزان دوره ابتدایی شهرستان قروه. *مجله پژوهش‌های معاصر در علوم و تحقیقات*، ۱(۸)، ۵۷-۷۲.
- یعقوبی‌راد، فرزانه؛ کوسی، اسمعیل و رشیدپور، علی. (۱۳۹۴). بررسی عوامل مؤثر بر ارتقای فرهنگ کتابخوانی در میان دانش‌آموزان پسر مقطع متوسطه منطقه ۵ شهر تهران. *فصلنامه خانواده و پژوهش*، ۱(۲۶)، ۸۷-۱۰۶.

References

- Abadi, B. (2019). The effect of training Six Thinking Hats method on improving cognitive skills of agricultural students in entrepreneurship course. *Technology of Education Journal (TEJ)*, 14(1), 15-26. doi: 10.22061/jte.2018.4233.2032. [In Persian]
- Abdelkader Elsayed, A. M., & Sabry Abbas, R. E. (2021). The Effectiveness of De Bono's Six Thinking Hats Technique in the Development of Critical Thinking and Numerical Sense in Mathematics Education in Oman. *Ilkogretim Online*, 20(1). <https://doi.org/10.17051/ilkonline.2021.01.138>
- Adib Haj Bagheri, M., Parvizi, S., & Salsali, M. (2011). *Qualitative research methods*. Tehran: Publication and human propaganda. [In Persian].
- Afriani, S., & Atiqa, N. (2019). Application Of Six Thinking Hats Method In Improving Students' Thematics Learning Outcome In Elementary School. <https://doi.org/10.4108/eai.14-9-2019.2290020>
- Aghajeri, S. H. and rahbarian, H. (2018). Investigating the Reflection of Books and Reading in Newspapers in 1998 and 1999 with Content Analysis Approach. *Society Culture Media*, 7(28), 79-93. [In Persian]
- Aliye, E. (2014), A research on reading habit on university students: (Sample of Ankara University and Erciyef University). Ankara university, faculty of educational sciences 35, Ankara, Turkey. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 174, 3983-3990. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.01.1145>
- Alkhateeb, O. (2015). The effects of the six hats based on program in the development of the pivotal thinking of Islamic concepts students in Hussein university. *Journal of Education and Practice*, 6, 1-14.
- Al-Sharari, H. M. S. (2021). The Effect of Six Thinking Hats Strategy in Developing Critical Thinking Skills Among University College Female Students at Ranyah in Taif University. *Journal of Al-Quds Open University for Educational & Psychological Research & Studies*, 12(35), 9.
- Asnafi, A. , Haji Zeinolabedini, M. and Daneshmand, M. (2018). Study of the role of teachers in improving reading of elementary school students in Mazandaran province. *Knowledge Retrieval and Semantic Systems*, 5(14), 99-117. doi: 10.22054/jks.2019.36998.1206. [In Persian].
- Azeez, R. O. (2016). Six thinking hats and social workers' innovative competence: An experimental study. *Journal of Education and Practice*, 7(24), 149-153.
- Azhar, M. Q. A., & Mahamod, Z. (2018). Knowledge Differences, Attitudes and Practices Using Six Thinking Hats by Gender and Specialization in the Malay Language Primary School Teachers. *Journal Pendidikan Bahasa Melayu*, 8(3), 13-24. <https://doi.org/10.4236/ce.2019.1010158>
- Ballantyne, R., Fien, J., & Packer, J. (2001). School environmental education programme impacts upon student and family learning: A case study analysis. *Environmental Education Research*, 7(1), 23-37.
- Baum, E.J. (2013). Augmenting guided learning with a blended classroom approach. *Journal of College Science Teaching*, 42(6), 27-33.
- Behzadi, H. & Mahmoudi, H. (2018). Investigating the role of observational learning on the reading status of high school male students based on Bandura's social cognitive theory. *Library and Information Sciences*, 21(1), 25-54. doi: 10.30481/lis.2018.49751. [In Persian].
- Carl III, W. J. (1996). *Six Thinking Hats: Argumentativeness and Response to Thinking Model*.
- Darzi, H. , Kian, M. , Abbasi, E. and hajihoseinnejjad, G. R. (2020). Design and validation of a curriculum pattern based on extracurricular activities in primary education based on Klein model. *Theory and Practice in the Curriculum*, 7(14), 193-230. [In Persian].
- Ekahitanond, V. (2018). Adopting the Six Thinking Hats to Develop Critical Thinking Abilities through LINE. *Australian Educational Computing*, 33(1), 1.

- ElMesawy, W. S., & Allam, A. M. A. E. M. (2016). The Six Thinking Hats and Their Effect on Improving the Skill of Lesson Planning and attitudes of Students in Teaching Practicum within the Faculty of Physical Education for Men. *International Journal of Sports Science and Arts*, 2(002), 99-133.
- Ercan, O., & Bilen, K. (2014). Effect of web assisted education supported by six thinking hats on students' academic achievement in science and technology classes. *European Journal of Educational Research*, 3(1), 9-23.
- Farhmat B, Rahimi A, Emam Jomeh F. (2022). The Effect of Cognitive-Behavioral Counseling on Increasing Students' Motivation to Read Books. *RJMS*, 28 (12), 290-298. [In Persian].
- Fathiazar, E, Badri, R and Ahrari, G. (2014). The Effects of Bono's Six Hats Technique on Students' Critical Thinking and Creativity. *Journal of Innovation and Creativity in Human Science*, 1 (4), 159-188. [In Persian].
- Forster, M. (2004). Higher order thinking skills. Research Developments. (Research Report No.) Retrieved from <https://research.acer.edu.au/cgi/viewcontent.cgi?article=1004&context=resdev>.
- Geissler, G. L., Edison, S. W., & Wayland, J. P. (2012). Improving Students' Critical Thinking, Creativity, and Communication Skills. *Journal of Instructional Pedagogies*, 8.
- Gill-Simmen, L. (2020). Developing critical thinking skills: Using Edward de Bono's six thinking hats in formative peer assessment & feedback. *Journal of Applied Learning and Teaching*, 3(1), 138-141.
- Gomaa, I. H. M. (2018). The Effectiveness of a Training Program Based on the Six Thinking Hats Strategy in Developing English Listening Skills of the Student Teachers at the Faculty of Education. *مجله کلیه تربیه بالعرفش*, 2018(14), 213-236.
- Gürsoy, E., & Nur Özcan, E. (2022). *Using six thinking hats to raise intercultural awareness: A pre-experimental study*.
- Hani U, Petrus I, Sitinjak MD. (2016) The effect of six thinking hats and critical thinking on speaking achievement. *Advances in Social Science, Education and Humanities Research (ASSEHR)*, 82, 85-88.
- Hanifi, F., Karamali, A., Zohreei, M. A., & Amini, Z. (2017). Investigating the methods of developing book reading among the elementary schools students from their teachers point of view. *International Review of Management and Marketing*, 7(2), 436-443.
- Jebeliadeh, P. , Nourian, M. and Azedolmolki, S. (2021). The Critical Thinking Skills, Dispositions and Teaching Methods in Curricula. *Thinking and Children*, 11(2), 29-62. doi: 10.30465/fabak.2021.5834. [In Persian].
- JiCai, K. U. A. I. (2015). *PDCA Cycle and Six Thinking Hats in the Teaching Reform of Modern Machining Technology*.
- Kamalova, L. A., & Koletvinova, N. Y. D. (2016). The Problem of Reading and Reading Culture Improvement of Students-Bachelors of Elementary Education in Modern High Institution. *International Journal of Environmental and Science Education*, 11(4), 473-484.
- Karadag, M., Saritas, S., & Erginer, E. (2009). Using the 'Six thinking hats' model of learning in a surgical nursing class: sharing the experience and student opinions. *Australian Journal of Advanced Nursing*, 26(3), 59-69.
- Kaya, M. F. (2013). The effect of six thinking hats on student success in teaching subjects related to sustainable development in geography classes. *Educational Sciences: Theory and Practice*, 13(2), 1134-1139.
- Kivunja C. (2015). Using de Bono's six thinking hats model to teach critical thinking and problem solving skills essential for success in the 21st century economy. *Creative Education*, 6(3), 380-391.
- Kumari, S. (2022). six thinking hats: an instructional strategy for developing thinking skills in education. *International Journal of Education*, 1 (4). 168-173.
- Lystopad, O. A., Mardarova, I. K., & Kuk, T. (2017). *Forming Students' Motivation For Creativity By Means of Edward De Bono's "Six Thinking Hats" Technique*.

- Majid, A. K., & AL-Tarawneh, N. S. (2015) The Effect of Using the Six Thinking Hats Method on the Development of EFL Female Eleventh Grade Students' Writing Skill in Southern Al-Mazar Directorate of Education.
- Nazari, P, Yazdanseta, G. (2019). The role of extracurricular activities in academic performance with regard to the mediating role of creativity. *Research in Teaching*, 7(1), 87-107. doi: 10.34785/J012.2019.464. [In Persian]
- Papakitsos, E. C., Theologis, E., Foulidi, X., Karakiozis, K., Loulakis, M., & Fotou, K. (2017). Utilizing the method of De Bono Six Thinking Hats for making educational decisions. *Educational Journal of the University of Patras UNESCO Chair*.
- Payette, P., & Barnes, B. (2017). Teaching for critical thinking: Edward de Bono's six thinking hats. *National Teaching & Learning Forum*, 26, 7-10.
- Pishgoo H, Mollazehi A. (2019). A Study of the Effect of Teaching Approaches to Foster Book Reading and on the Increase in Motivation for Reading and the Amount of Non-curricular Reading among the Elementary Students. *Research on Information Science and Public Libraries*, 25 (4), 597-620. [In Persian]
- Rafezadeh Gharrehtapeh, S., Hajibeglo, A., & aloustani S. (2023). The Effect of Problem-Solving Technique with Six Thinking Hats Technique on Creativity and Caring Behavior. *JNE 2023*, 12 (2) ,92-100. [In Persian]
- Sadi, Ö., & GÜLCÜ, M. (2020). The Implementation of Six Thinking Hats Technique in Teaching Socioscientific Issues and the Analysis of its Effect on Certain Variables. *Başkent University Journal of Education*, 7(2), 200-211.
- Sattari, S., & Jafarnejad, A. (2011). The Effective Factors on not Using Teaching Aids in the Process of Teaching and Learning from Teachers' Point of View in Mazandaran Province. *Information and Communication Technology in Educational Sciences*. 1 (2), 5-20. [In Persian]
- Setyaningtyas, E. W., & Radia, E. H. (2019). Six Thinking Hats Method for Developing Critical Thinking Skills. *Journal of Educational Science and Technology*, 5(1), 82-91.
- Shaw, M., & Davidson, M. (2009). *Using the Phono-Graphix Reading Programme as a literacy support intervention strategy*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Shekhar, S., & Sherine, A (2017). Group discussion: deriving content-base from six thinking hats. *Journal of English language and literature* (joell).
- Smith M, Cook K. (2012). Attendance and achievement in problem based learning: The value of scaffolding. *Interdisciplinary Journal of Problem-based Learning*, 6(1), 129-152.
- Stearns, E., and Glennie, J. Elizabeth .(2010). Extracurricular activities distribution across and academic correlates in high school. <http://www.sciencedirect.com/science>.
- Stranger-Johannessen, E. (2014). Promoting a reading culture through a rural community library in Uganda. *IFLA journal*, 40(2), 92-101.
- Tahrn, T., & Noviati, N. (2019). SIX THINKING HATS STRATEGY TO THE EIGHTH GRADE STUDENTS OF PGRI JUNIOR HIGH SCHOOL 9 OF PALEMBANG. *Esteem Journal of English Education Study Programme*, 3(2), 66-76.
- Wijayanti, R., Gipayana, M., & Muhardjito, M. (2018). The Implementation of Scientific Learning Approach Six Thinking Hats Model to Enhance Students' Thematic Learning Quality for the 5th Grader of Elementary School. *Jurnal Pendidikan: Teori, Penelitian, dan Pengembangan*, 3(8), 1059-1067.
- Zalzadeh, , (2008). A Survey on the ICT Utilization by the Yazd University Faculty Members. *Academic Librarianship and Information Research*, 40(45), 7. [In Persian]
- Zahiri, B & Rajabi, S. (2012). Relationship between Reading and Students' Social Development. *Journal of Children's Literature Studies*, 2(1), 145-165. doi: 10.22099/jcls.2012.447. [In Persian].